

למה יש כל כך הרבה עורכי דין יהודים?

בפתח ספר דברים סוקר משה את קורות בני ישראל במדבר. תחילת סיפורו – במינוי שופטי העם ומנהיגיו, ראשי האלפים, המאות, החמישים והעשרות. והוא ממשיך ומספר:

וְאַצְוָה אֶת שְׁפִטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֵתֶם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ. לֹא תִפְּרוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט; פָּקֶטֶן פְּגָדָל תִּשְׁמָעוּן. לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ, כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא־לֵהִים הוּא. וְהִדְבַּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם – תִּקְרְבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו (דברים א, טז-יז).

וכך, את שער ספר נאום־חיי, את פתח הסיכום הגדול של קורות ישראל בעבר ושל ייעודו העתידי כעם קדוש, מקדיש משה למנהל משפטי. בהמשך נאוומו יתמצת את חשיבות הנושא בסיסמה הנצחית "צדק צדק תרדף" (דברים טז, כ). המילים צדק ומשפט שזורות את הספר כולו. השורש צד"ק מופיע 18 פעם בחומש דברים, והשורש שפ"ט לא פחות מ־48.

הצדק היה לאורך הדורות ליבה הפועם של אמונת ישראל. זכורים דבריו של אלברט איינשטיין כי "רדיפת דעת לשמה,

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

אהבת צדק כמעט קנאית, וכמיהה לעצמאות אישית – אלו הן תכונותיה של המסורת היהודית הגורמות לי להודות לכוכבים על כי נולדתי אל תוכה". במהלך תכנית טלוויזיה שהכנתי לביי־בייסי שאלתי את הייזל קוסגרוב, האישה הראשונה שנתמנתה לשופטת בסקוטלנד, חברה פעילה בקהילה היהודית באדינבורו, מה גרם לה לבחור בקריירה משפטית. היא השיבה כאילו הדבר ברור מאליה: "כי היהדות מלמדת: צדק צדק תרדוף".

אחד מעורכי הדין היהודים הגדולים בזמננו, אלן דרשוביץ, כתב ספר ושמו "אברהם: עורך־הדין היהודי הראשון בעולם (ובשום אופן לא האחרון)".¹ אברהם אבינו הוא בעיניו "אבי המקצוע המשפטי, סגורם של המקוללים המוכן להסתכן בכול, אפילו בחמת זעמו של אלוהים, כדי להגן על לקוחותיו";² לא רק מייסד המונותאיזם, אלא גם מייסד שרשרת ארוכה של עורכי דין יהודים. דרשוביץ מתאר את תפילת אברהם למען תושבי סדום ("הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?", בראשית יח, כה) בצבעים חיים של דרמת בית־משפט – כשאברהם הוא פרקליטם של אזורי העיר, ואלוהים הוא כביכול הנאשם. תפילת אברהם היא החלוק־המבשר של מקרים רבים המתועדים בתורה, בנביאים ובכתובים, שבהם טענו הנביאים בשם הצדק באונוי אלוהים ובאונוי העם.

בעידן המודרני היהודים בולטים בעולם המשפט. בארצות הברית העמידה הקהילה היהודית שורת שופטים בכירים, ביניהם ברנדייס, קרדוזו ופליקס פרנקפורטר. רות ביידר גינסבורג היהודייה הייתה האישה השנייה שהתמנתה לבית המשפט העליון. בין השנים 1996 ו־2008 שניים מבין שלושת נשיאי בתי המשפט העליונים בבריטניה היו יהודים: פיטר טיילור והארי וולף. בגרמניה של תחילת שנות השלושים היו היהודים 0.7 אחוזים מהאוכלוסייה, אך 16.6 אחוזים מעורכי הדין והשופטים.

מאפיין מסוים של התנ"ך ראוי לציון בהקשר זה. כמה מן המפגשים הנסערים ביותר בין הנביאים לקב"ה מיוצגים כדרמות של בית-משפט. לפעמים, כגון אצל משה, ירמיהו וחבקוק, התובע הוא האנושות או עם ישראל. אצל איוב, התובע הוא אדם יחיד שבאו עליו ייסורים שלא כדין. הנאשם הוא אלוהים עצמו. אלי ויזל כתב ספר על יהודים בפרעות ת"ח-ות"ט התובעים את אלוהים לדין – המבוסס, לדברי מחברו, על מקרה במחנה אושוויץ שהוא היה עד לו.³ במקרים אחרים, אלוהים הוא התובע את בני ישראל למשפט.

המקרא מציין את הדיאלוגים הייחודיים הללו שבין שמיים וארץ במונח "ריב".⁴ הדבר נגזר מהרעיון שהיחסים בין אלוהים לאנושות, ובפרט בינו לבין עם ישראל, הם יחסי ברית – דהיינו יחסי התחייבות הדדית: האדם יציית לחוקיו של אלוהים, ואלוהים יאיר לו את פניו וישמור לו אמונים. כל צד רשאי לתבוע את הצד השני לדין, כביכול, על הפרת הברית.

שלושה מאפיינים מציינים את היהדות כאמונה נבדלת. הראשון הוא הרעיון הרדיקלי שכאשר אלוהים מתגלה לבני האדם הוא עושה זאת בצורה של חוק. בעולם העתיק, אלוהים היה כוח. ביהדות, אלוהים הוא סדר, וסדר מושתת על חוק. בעולם הטבע, עולמן של סיבות ותוצאות, הסדר מתבטא בחוק המדעי. אבל בעולם האנושי, שבו קיים רצון חופשי, הסדר מתבטא כחוק מוסרי. מכאן השם "תורה", שעניינו הכוונה והוראה אך מעל לכול חוק. משמעותו הבסיסית ביותר⁵ של העיקרון היסודי ביותר ביהדות, תורה מן השמיים, היא שאלוהים, לא בני האדם, הוא מקור החוק המחייב.

שנית, מוטל עלינו לפרש את החוק. זו אחריותנו כשומרי התורה שבעל פה. הביטוי שמשנה נוקט כדי לתאר את קול

האלוהים שבני ישראל שמעו במעמד הר סיני, "קול גדול ולא יסף" (דברים ה, יח), מובן לפרשנים בשתי דרכים סותרות לכאורה, ורש"י מביא את שתיהן. אפשר להבין שהקול חדל ולא הוסיף להישמע, אך אפשר גם להבין את ההפך: ש"לא יסף" משמעו לא חדל, והקול ממשיך להישמע מאז ועד היום. אך האמת היא שאין סתירה. הקול שנשמע ואז חדל הוא קולה של התורה שבכתב. הקול שלא חדל וממשיך להישמע הוא קולה של התורה שבעל פה.

התורה שבכתב היא "מן השמיים", אך על התורה שבעל פה דורשים חז"ל⁶ את הפסוק "לא בשמים הוא" (דברים ל, יב). היהדות היא אם כן שיחה מתמשכת בין נותן החוק לבין מפרשי החוק. לכך, בין היתר, מכוונים חז"ל באמרם כי "כל דין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת – מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה הבריה".⁷

שלישית, החינוך הוא ערך יסודי ביהדות, ולימוד התורה, היינו החוק, הוא מיסודות החינוך. על כך דיבר הנביא ישעיהו כשאמר "שמעו אלי ידעי צדק, עם תורת בלבים; אל תיראו חרפת אנוש ומגדפתם אל תחתו" (ישעיה נא, ז). לכך כיוון הנביא ירמיהו כשניבא "כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם, נאם ה': נתתי את תורת בלבים ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלהים והם יהיו לי לעם" (ירמיה לא, לב). על כך סיפר יוספוס פלביוס בכתבו "בקרבתנו אין אף איש אחד אשר לא יקל לו לספר את כל החוקים בעל פה מלפרש את שמו, כי כה הסכנו להגות בהם מראשית הגיענו לבינה עד אשר נעשו חרותים בלבבנו".⁸ להיות ילד יהודי פירושו להיות, כמאמר הניב הבריטי, "מלומד בחוק". אנחנו אומה של משפטנים חוקתיים.

למה? כי היהדות איננה רק עניין של רוחניות. היא אינה רק מתכון לישועת נפשו של היחיד. היהדות היא מערכת הנחיות ליצירת מה שהרב אהרן ליכטנשטיין ז"ל כינה "יופי חברתי". עניין לה בהבאת אלוהים אל המרחבים המשותפים של חיינו הקיבוציים. לשם כך צריך חוק: חוק המגלם צדק, כבוד שווה לכל בני האדם שאינם תלוי בצבע ובמעמד; חוק שאינו מפלה בין עני לעשיר, בין חזק לחלש, ובמקרי קיצון גם בין אלוהים לאדם; חוק הקושר בין המחוקק, הלא הוא הקב"ה, לבין הפרשנים, שהם אנחנו; חוק המאפשר לחופש לחיות בכפיפה אחת עם הסדר, באופן שהחופש של אדם אחד לא ייקנה במחיר החופש של זולתו.

אין פלא, אם כן, שיהודים כה רבים הם עורכי דין.

שאלות לשולחן שבת

- התוכלו להצביע על דוגמאות בתורה לכך שהצדק הוא ערך יהודי מרכזי?
- איך אנו יכולים לדרוש מה' צדק? האם ה' יכול להיות בלתי צודק?
- מדוע לדעתכם יש כל כך הרבה עורכי דין יהודים?

- 1 Alan Dershowitz, *Abraham: the world's first (but certainly not the last) Jewish lawyer*, New York, Schocken, 2015.
- 2 שם, עמ' 11.
- 3 Elie Wiesel, *The Trial of God*, Schocken, 1995. הסרט "אלוהים על דוכן הנאשמים" (God on Trial) משנת 2008 מבוסס על ספר זה ומתרחש במחנה אושוויץ.
- 4 על הריב עם אלוהים במקרא ראו Anson Laytner, *Arguing with God: A Jewish Tradition*, Jason Aronson, 1977.
- 5 אמנם לא המשמעות היחידה. ראו משנה תורה לרמב"ם, הלכות תשובה ג, ה.
- 6 בבא מציעא נט ע"ב.
- 7 שבת י ע"א.
- 8 יוסף בן מתתיהו, *קדמות היהודים* (נגד אפיון), מיוונית: י"ג שמחוני, תל-אביב: מסדה, תשי"ט, מאמר שני, עמ' עד.